

УДК 331.5

Кравченко В.Л., Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ

Взаємозв'язок оплати праці й зайнятості в умовах становлення і розвитку молодіжного сегмента ринку праці

Проведено аналіз основних тенденцій зайнятості молоді і доходів від трудової діяльності в умовах розвитку молодіжного сегмента ринку праці України.

The youth employment tendencies and incomes are analyzed under development youth segment at the Ukrainian employment market conditions.

Кравченко Валентина Леонідівна –
аспірант Ради по вивченню продуктивних
сил України НАН України.

Молодіжний сегмент займає особливе місце в сучасній моделі ринку праці. Суб'єктом пропозиції даного сегмента є специфічна соціально-економічна та соціально-демографічна частина трудових ресурсів – молодь, однією з характерних рис якої є незавершеність процесу її включення у продуктивне трудове життя. Молоді люди ще формуються як повноправні суб'єкти ринку праці і мають попереду найдовшу потенційну тривалість трудового життя порівняно із представниками інших вікових груп працездатного населення працездатного віку. Від ефективного формування та активного розвитку цього сегмента значною мірою залежить майбутній стан національного ринку праці. При цьому важливо враховувати й той факт, що суб'єкти молодіжного сегмента ринку праці знаходяться ще на тому етапі соціально-економічного становлення, коли закладаються основи кваліфікаційно-освітнього, професійного, сімейного, житлово-побутового буття, що потребує значних і довгострокових капіталовкладень. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми забезпеченості молоді трудовими доходами.

Необхідно підкреслити, що значне коло науковців, досліджуючи різноманітні аспекти формування доходів від трудової діяльності, вважає за оптимальний такий рівень заробітної платні, який узгоджує граничну корисність праці (цінність послуг праці для покупця-роботодавця) із витратами, необхідними для повноцінного відтворення робочої сили [2, с. 19; 5, с. 14]. При цьому особливої актуальності набувають такі функції заробітної платні, як: відтворювальна, тобто можливість бути основою фонду життєвих засобів працівників, та стимулююча, спрямована на забезпечення можливості заохочення в досягненні кращих результатів праці [5, с. 11; 4, с. 16; 3, с. 12].

Однак на практиці ці важливі функції майже втрачені, про що говорить факт встановлення в Україні одного із найнижчих у світі рівнів оплати праці і, як наслідок, обезцінення вартості робочої сили. Зокрема, якщо за період 1996-2000 рр. середньомісячна номінальна заробітна платня, розрахована у середньому на одного штатного працівника у гривнях, зросла із 126 грн. у 1996 р. до 230 грн. у 2000 р., або на 82,5%, то її еквівалент у дол. США знизився із 68,8 дол. США у 1996 р. до 42,3 у 2000 р., або на 38,5%. Крім того, існування значної еластичності ціни робочої сили у бік зниження підтверджується й постійним падінням питомої ваги фонду заробітної платні у валовому внутрішньому продукті. Якщо у 1996 р. частка фонду заробітної платні у валовому внутрішньому продукті становила 47,8%, то у 2000 р. вона знизилась до 44,9% (табл. 1).

Необхідно відмітити, що обезцінення вартості робочої сили особливої гостроти набуває в контексті молодіжного сегмента ринку праці, оскільки за результатами сучасних соціологічних досліджень рівня життя, доходів і оплати праці населення, у тому числі диференційованого за віковими категоріями, рівень заробітної платні молоді становить лише 60% від середньодержавного.

Зазначена тенденція падіння реальної ринкової ціни робочої сили молоді певною мірою спричинила зміни у зайнятості цієї групи економічно-активного населення, серед яких доцільно відмітити наступні:

- стійке зменшення зайнятості молоді в галузях офіційної економіки. За останні роки в Україні загальна чисельність молоді, зайнятої в усіх сферах економічної діяльності, зменшилася з 2547,0 тис. осіб на початок 1996 р. до 2389,8 тис. осіб на початок 2000 р., або на 6,2%. Певною мі-

Таблиця 1

Динаміка середньомісячної заробітної платні, валового внутрішнього продукту та частки фонду заробітної платні у валовому внутрішньому продукті в Україні за період 1996-2000 рр.

Показник	1996	1997	1998	1999	2000
Середньомісячна номінальна заробітна платня: у гривнях	126	143	153	178	230
% до попереднього року	172,6	113,5	107,0	112,7	129,2
у дол. США	68,8	76,9	62,7	43,1	42,3
% до попереднього року	138,2	111,8	81,5	68,7	98,1
Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах, млн. грн.	81519	93365	102593	130442	172952
% до попереднього року	-	114,5	109,9	127,1	132,6
Частка фонду заробітної платні у ВВП, %	47,8	48,6	48,1	44,9	44,9

рою таке скорочення було спричинене зниженням ціни на послуги праці, а саме: низький рівень заробітної платні стимулював найбільш мобільну частину молодих працівників до переміщення поза сферу офіційної зайнятості з метою пошуку більш високих заробітків;

- розвиток сектора неформальної зайнятості. Вже сьогодні значна частина української молоді обирає нелегальний сектор як вид додаткової зайнятості, що підтверджується результатами соціологічних досліджень: у тіньовому секторі економіки зайнятий кожен п'ятий серед опитаних у віці 15-28 років та кожен четвертий – у віці 20-28 років [1, с. 98]. Причому за популярністю отримання окремих видів незареєстрованих трудових доходів на першому місці знаходяться доходи від перепродажу товарів широкого вжитку, на другому – випадкові заробітки у приватних осіб, на третьому – доходи від поїздок за кордон з метою купівлі-продажу товарів, далі – від обміну валюти та репетиторства [1, с. 96-97];
- зростання чисельності незайнятої та безробітної молоді. Як свідчать офіційні статистичні дані, за період з 1996 р. по 2000 р. чисельність молодих громадян, які отримали статус безробітного, збільшилася з 118,7 тис. осіб до 358,8 тис. осіб, або у 3 рази. При цьому майже 20% безробітної молоді – це випускники загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та вищих навчальних закладів освіти, які, не маючи ще досвіду професійної трудової діяльності, вже набувають досвіду незайнятості в надії отримати перше робоче місце. Для цієї категорії економічно активної молоді зниження рівня доходів від трудової діяльності в суспільному виробництві також відіграє суттєву негативну роль, оскільки величина соціальних допомог працеактивному населенню, зокрема допомог по безробіттю, формується за рахунок відповідних обов'язкових відрахувань із фонду заробітної платні працівників. Таким чином, зниження рівня оплати праці в державі призводить до дефіциту фондів соціального страхування. Як наслідок, розміри більшості допомог скоротилися до такого низького рівня (середній розмір допомоги по безробіттю на кінець 1198 р. становив 38,51 грн.), що практично їх виплата втратила будь-який сенс;
- збільшення пропозиції праці через застосування вторинної зайнятості, сумісництва, тимчасової роботи за договорами підряду (трудовими контрактами). Поєднуючи основну трудову діяльність із роботою на умовах вторинної зайнятості, найбільш мобільна частина працюючої молоді жертвує вільним часом на користь доходів, отримуваних від додаткових годин праці. На користь цього твердження свідчать і

результати соціологічного дослідження, яке проводилося у 5 великих містах України (Києві, Дніпропетровську, Львові, Одесі та Харкові) у січні 1995 р., було опитано 1295 молодих осіб у віці 15-28 років за опитувальником, який дозволяє виявити різні показники стану молоді на відповідному сегменті ринку праці, у тому числі рівень її вторинної зайнятості у великих містах [1, с. 97]. У результаті було з'ясовано, що молодь має велику потребу у вторинній зайнятості, рівень якої у грудні 1995 р. становив 14,7% серед осіб віком 15-28 років. За нашими розрахунками, на сьогодні цей показник набув значно вищого значення переважно за рахунок зайнятості в тіньовому секторі економіки. Основним мотивом, який спонукає молодь не обмежуватися трудовою діяльністю за основним місцем роботи, є матеріальний;

- не існує тісного взаємозв'язку між кваліфікаційно-освітнім рівнем молодих працівників та оплатою праці, прикладеної ними в суспільному виробництві.
- Констатуючи цей факт, необхідно підкреслити, що існування зазначеного взаємозв'язку є однією із найважливіших ознак продуктивної зайнятості молоді, а також невід'ємною умовою збалансованого розвитку молодіжного сегмента ринку праці;
- намітилися галузеві диспропорції в рівнях оплати праці, що певною мірою спровокувало зміни в структурі навчання молоді за галузями знань, а саме: значно знизився попит на послуги навчання в галузі промисловості, будівництва та сільського господарства. В той же час чисельність бажаючих отримувати економічну, юридичну та медичну освіту має стійку тенденцію до збільшення;
- в умовах падіння ціни робочої сили відносно рівня споживчих цін унеможливується навіть просте відтворення робочої сили. За таких обставин проблема оплати праці молодих працівників постає особливо гостро, оскільки низька заробітна платня є однією з передумов низького рівня життя молоді, що призводить до незадовільного стану їх харчування, здоров'я, медичного обслуговування тощо. Практично в усіх регіонах України в структурі споживання молоді спостерігається дефіцит білків (він становить лише 35-40%) і вітамінів (50-60%), хоча на продукти харчування в нашій державі витрачається 68-75% доходу сім'ї, а у малозабезпечених сім'ях – близько 90%.

На основі проведеного нами аналізу основних тенденцій зайнятості молоді і доходів від трудової діяльності в умовах становлення і розвитку молодіжного сегмента ринку праці України можна сформулювати деякі висновки і пропозиції.

В умовах, що склалися на ринку праці, у тому числі його молодіжного сегмента, падінням ціни на послуги праці молоді спричинено, поряд із переважною більшістю негативних наслідків (недостатнє відтворення робочої сили, переміщення поза сферу офіційної зайнятості та ін.), позитивні – у вигляді підвищення трудової мобільності молодих працівників. Зокрема, низький рівень трудових доходів за основним місцем роботи спонукає молодь до вторинної зайнятості, сумісництва, тимчасової роботи за трудовими контрактами, що, в свою чергу, сприяє підвищенню її конкурентоспроможності на ринку праці.

Створення сприятливих ринкових систем оплати праці можливе лише за умови стабілізації¹¹ економіки, формування збалансованого ринку праці та реформи соціально-трудових відносин. При цьому в процесі реформування заробітної платні необхідно враховувати, що її розмір, по-перше, має бути

органічно пов'язаний із джерелами її формування, по-друге, повинен бути достатнім для забезпечення повноцінного відтворення робочої сили.

Література

1. Буда Т.Й. Вторинна зайнятість молоді // Регіональна економіка. – 1998. – № 3. – С. 95-102.
2. Колот А. Мінімальна заробітна плата в Україні: функції та проблеми її визначення // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 1. – С. 18-20.
3. Лагутін В.Д. Політика заробітної плати у стратегії економічної стабілізації. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 108с.
4. Тимофесв В.О. Пріоритети та соціально-економічні умови державної політики реформування організації оплати праці // Формування ринку праці і реформа заробітної платні в Україні: Зб. наук. праць / Редкол.: Д.П. Богиня (відп. ред.) та ін. – К.: Національна академія наук України, інститут економіки. – 1995. – С. 10-14.
5. Червінська Л.П. Оплата праці в системі мотиваційного механізму. – К., 2000. – 80 с.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2002